կի հետ և իր խօսակցութեան հետևանքները անձամբ յայտնեց Թիւրքաց դեսպանին Բերլինի մէջ: Շատերը կարծում են, որ սուլթանի մասնաւոր քարտուղարը իր տիրոջիցը առանձին յանձնարարութիւն ունէր, որ և հաղորդեց իշխան Բիսմարկին: Կարծում են, որ Ռադօվից գերմանական դեսպան կը նշանակուի Կ. Պօլսի մէջ:

Նորերումս ֆրանսիական լրագիրները հաղորդեցին, որ Գամբետտայի բարեկամուհի և „Nouvelle Revue“ հրատարակիչ տիկին Էդմօն-Ադամ ուղևորվում է Ռուսաստան և որ նրա ճանապարհորդութիւնը քաղաքական նպատակներ ունի: Իշխան Բիսմարկի „Nord Deut. Ztg.“ մի նկատողութիւն է տպել տիկին Էդմօն-Ադամի կապերի մասին ռուս բարձրաստիճան անձանց հետ և նրա ճանապարհորդութեան քաղաքական նպատակների մասին: Լրագրի կարծիքով տիկինը լաւ ընդունելութիւն կը գտնի Ս. Պետերբուրգի մէջ: Քաղաքական բոլոր գործիչները, թէ ֆրանսիացիք և թէ օտարները, այցելում էին նրա սալօնը Փարիզի մէջ, այդ պատճառով նա նշանաւոր կապեր ունի և Ռուսաստանի մէջ: Լրագիրը մատնացոյց է լինում, որ տիկնոջ թերթի մէջ միշտ նկատուել է ատելութիւն և անհաշտ թշնամութիւն դէպի Գերմանիա: Այդ թերթի մէջ տպուել են ռուս հեղինակների այնպիսի յօդուածներ, որոնք չէին կարող հրատարակուել Ռուսաստանի մէջ: Իշխան Բիսմարկի լրագիրը բաւականանում է այդ փաստերի հաղորդութեամբ առանց եզրակացութիւններ անելու: Ցաւալի է, նկատում են լրագիրները, որ այդ յօդուածի մէջ քաշված է տիկին Լամբերի մասնաւոր կեանքը և նա մեղադրվում է քաղաքական ամուսնութեան համար, որի հետ ոչ ոք գործ չունի:

ՖՐԱՆՍԻԱ

Հաստատ աղբիւրներից հաղորդում են, որ ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրութիւնը իր առաջարկութեանը կոմս Շօդորդիին գեներալ Շանզիի տեղ դեսպան նշանակելու մասին բարեյաջող պատասխան ստացաւ ռուսաց կառավարութիւնից: Ֆրանսիական կառավարութիւնը վճռել է դեսպաններ նշանակել Լօնդօնի մէջ Տիսսօին, Կ. Պօլսի մէջ՝ մարկիզ Նոյելին, Բերլինի մէջ՝ Կուրսելին:

Գամբետտայի կողմնակից լրագիրների դատողութիւնները, որոնք կարծիք են յայտնում, թէ Գամբետտա անսահման իշխանութիւն ունի վարչութեան վրա, և մերժում են պարլամենտի իրաւունքը՝ հսկողութիւն ունենալ նրա նշանակած վարչական անձանց վրա, երկիւղ են պատճառում պարլամենտական շրջաններին: Օրինակի համար գեներալ Դը-Լօնէ պատերազմական մինիստրութեան մէջ արտիլլերիական բաժնի կառավարչի պաշտօն է ստացել: Այդ գեներալը մայիսի 16-ի մինիստրութեան ժամանակ Ռուանի մէջ զինուորական շրջանի գլխաւորի պաշտօն էր վարում: Պատերազմական մինիստր Ռօշբուէ նրան հրամայեց գալ Փարիզ և իր զօրքերով գրաւել Մօնմարտր և Պուասօնիէր բուլվարները: Ներկայումս բացի պատերազմական մինիստր Կամպենօնից, որ հանրապետական է համարվում, թէպէտ մի և նոյն ժամանակ Գամբետտայի կոյր գործիք է, պատերազմական մինիստրութեան բոլոր նշանաւոր պաշտօնները ստացել են հանրապետութեան յայտնի թշնամիները: Հանրապետական բարձրաստիճան օֆիցերներից չորսը նորերումս արձակված են „շատախօսութեան“ պատճառով: Շատերը հարցնում են. արդեօք ի՞նչ նպատակ ունի Գամբետտա լցնել պատերազմական մինիստրութիւնը գեներալներով և օֆիցերներով այն շրջաններից, որոնք յայտնի են իբրև հանրապետութեան ամենաոխերիմ թշնամիներ: Մինչև անգամ „Télégraphe“ լրագիրը, որ մինիստրութեան կողմնակից է, այդ առիթով երկիւղ է յայտնում և կառավարութեանից բացատրութիւններ է պահանջում: Գամբետտային շատ լաւ յայտնի է, թէ այն յետադիմականները, որոնց նա բարձր պաշտօններ է տալիս հանրապետութեան մէջ, ոչ թէ միայն չեն հաշտվում հանրապետութեան հետ, այլ ընդհակառակը նրան աւելի էլ թշնամաբար են վերաբերվում:

Սենատի անդամներին ընտրողների ձախ բաժինը մտադիր է ընտրել „Rappel“ լրագրի խմբագիր Վակերիին և մայոր Լաբօրդերին, որ մի ժամանակ բողոքեց մայիսի 16-ի մինիստրութեան դէմ, երբ նա կամենում էր պետական յեղափոխութիւն գործել: Այդպիսով նրանք կամենում են բողոքել Գամբետտայի դէմ գեներալ Միրիբելին գլխաւոր շտաբի հրամանատար նշանակելու պատճառով:

Չը նայելով երդվեալ դատաւորների վճռին Ռօշֆօրի գործի վերաբերութեամբ, Ռուստան կը վերադառնայ Տունիս և կը շարունակի վարել մինիստր-տեղապահի պաշտօնը: „Temps“ լրագրին հեռագրում են, որ Ռօշֆօրի դատաստանական գործից յետոյ Տունիսի մէջ աւելի մեծ չափերով են կատարվում ցոյցեր Ֆրանսիայի հովանաւորութեան դէմ Տունիսի վրա: Ֆրանսիայի թշնամիները կրկնակի համարձակութեամբ նորոգեցին իրանց ինտրիգները: Ռօշֆօրին արդարացնելուց յետոյ անմիջապէս նրանք ուղևորվեցին Բարդօ և յայտնեցին „ուրախալի լուր“, թէ Ռուստան այլ ևս չի վերադառնայ Տունիս: Ֆրանսիայի թշնամիները Տունիսի մէջ ոչ թէ միայն իտալացիներն են, այլ և թիւրքերը, որոնք նշանաւոր գործ են կատարում:

„Journal des Débats“ լրագրի յայտնի խմբագիր և սենատոր Ջօն Լեմուան դիմում է Գամբետտայի հեռատեսութեանը այն մտադրութիւնների առիթով, որ վերաբերում են Գամբետտայի սենատի իրաւունքները սահմանափակելու մասին: Լեմուան յիշեցնում է մինիստր-նախագահին Կահօրի մէջ արտասանած խօսքերը, երբ նա դեռ պատգամաւորների ժողովի նախագահ էր: Այն ժամանակ Գամբետտա կարծիք յայտնեց, որ հակառակ էր սահմանադրական արագ վերանորոգութիւններին և հանրապետութեան ապագայի համար մեծ նշանակութիւն տուեց սենատի իրաւունքներին: Գամբետտայի այդ կարծիքը այժմ փոխվել է, որովհետև սենատը մերժեց նրա ընտրողական օրինագիծը ցուցակներով: „Journal des Débats“ ակնարկում է, որ լիազօր իրաւունքներ ունեցող սենատը կարող է ժամանակով փրկարար նեցուկ լինել ոչ թէ միայն հանրապետութեան համար, այլ և այժմեան կառավարութեան համար: Այդպիսով Գամբետտային և նրա կուսակցութեանը խոստացվում է սենատի պաշտպանութիւնը պատգամաւորների ժողովի հանրապետական մեծամասնութեան դէմ: Առժամանակ մինիստրները ծածկում են իրանց արմատական լինելը: Լուսաւորութեան մինիստր յայտնի ատէիստ Պօլ-Բէր կաթօլիկ թեմերին մի շրջաբերական ուղարկեց, որով նա հրամայում է եկեղեցիների մէջ կատարել յայտնի աղօթքները հանրապետութեան համար: Անաստուածութեան փոխարէն կառավարութիւնը ցանկութիւն է յայտնում ձեռք բերել հոգևորականութեան բարեկամութիւնը և պաշտպանութիւնը:

ԱՆԳԼԻԱ

Նորերումս Իրլանդիայի մէջ կայացաւ կանանց կալուածական միութեան ժողովը: Չը նայելով, որ կառավարութիւնը մի շրջաբերական էր հրատարակել, որ սպառնում էր կալանաւորել միութեան անդամներին, այնու ամենայնիւ հաւաքվեցան 36 կին և ժողովը կայացաւ տիկին Հենրի Ջօրջի նախագահութեամբ: Խորհրդակցութիւնների ընթացքին հետևում էին պօլիցիական երկու գործակատարներ, որոնք կալանաւորեցին միութեան ծառային այն ժամանակ, երբ նա պատրաստվում էր յանձնել փօստին նամակների ծրարը: Օրիորդ Պարնել, որ ներկայ չէր ժողովին, կարգադրեց, որ նամակները և դրամական ծրարները ուղարկվեն Լօնդօնի ուսումնարանական մասնաժողովի անդամ օրիորդ Կէյլերին, եթէ կանանց միութեան կատարող մասնաժողովի անդամները կալանաւորվեն: Միութիւնը մի գաղտնի մասնաժողով ընտրեց, որ պարտաւոր է պաշտպանել նրա շահերը, եթէ անդամները բանտարկվեն: Մի և նոյն ժամանակ Դուբլինի մէջ կալուածատէրերի ժողով կայացաւ, որին 250 մարդիկ էին մասնակցում: Ժողովը մի քանի վճիռներ կայացրեց, որոնք բողոքում են կալուածական օրէնքի գործադրութեան ձևի դէմ և պահանջում են, որ կալուածատէրերը վարձատրվեն այդ օրէնքի պատճառով կրած վնասների համար: Այնու ամենայնիւ կալուածական դատարանները շարունակում են կալուածական տուրքերի պակասեցնելը: Առաջ նրանք պակասեցնում էին 25—30%, իսկ այժմ 33%: Մի քանի տեղ կալուածական տուրքը կիսով չափ պակասեցրած է: Կալուածատէրերը աշխատում են դատարաններից դուրս հա-

---

չը հեռացնել նրան: Այդ հարցի վրա 20 դեկտեմբերի ժողովում ուշադրութիւն դարձրեց միայն պ. Գ. Խատիսեանը: Նա պարզ թւանշաններով ցոյց տուեց, որ եթէ եկեղեցին գնելու լինի պ. Շարուրօվի չէնքերը, կը ստանայ իւրաքանչիւր տարի 10,000 րուբլի հաստատ եկամուտ և տէր կը լինի մի հարուստ կալուածքի, որի եկամուտները տարեց-տարի աւելի և աւելի աճելու հաւանականութիւն ունեն:

Մենք բոլորովին համաձայն ենք պ. Խատիսեանի իրաւացի առաջարկութեան հետ, և ցաւում ենք, որ նա չը պնդեց իր առաջարկութեան վրա, և ընդունեց մասնաժողովի մի քանի վայրիվերոյ բացատրութիւնները:

Պ. Շարուրօվի չէնքերը գնելու համար պէտք է նրան տալ (մասնաժողովի ասելով) 30,000 րուբլի: Թէև նա այդ գումարի կէսի չափ էլ չէ ծախսել չէնքերի վրա, այնու ամենայնիւ, այդ գումարը ձեռք բերելը մի մեծ դժուարութիւն չունի, որովհետև կարելի է նոյն կալքը գրաւ դնել մի որ և իցէ բանկում և ստանալ փողերը:

Կրկնում ենք, եկեղեցու շահերը պահանջում են գնել պ. Շարուրօվի կառուցած չէնքերը և հեռացնել նրան: Ինչի նման կը լինի եկեղեցին, երբ նա սունկի նման կը մնայ մէջ տեղում, իսկ նրա չորս կողմի գետինը կը վաճառուի պ. Շարուրօվին: Իսկ եթէ վաճառումը անհրաժեշտ համարվի, գոնէ պէտք է այնքան խոհական լինել և չը բաւականանալ մասնաժողովի գնահատութիւնով, այլ նշանակել աճուրդ, և ով որ բարձր գին կը տայ, նա կը ստանայ գետինը: Իսկ ինչ որ վերաբերում է պ. Շարուրօվի հետ դատավարութեանը, այդ մասին մենք աւելորդ ենք համարում խօսել, քանի որ նրա ձեռքում գտնված պայմանագիրը ինքն ըստ ինքեան նշանակութիւն չունի:

Բայց մենք չենք կարող մի քանի խօսք չասել 20 դեկտեմբերի ժողովի կազմութեան մասին: Այդ կէտը հետաքրքիր է աւելի այն կողմից, որ դրանով բացատրվում է, թէ ինչպէս են քննվում, ինչպէս են վճռվում և ինչպէս են վերջանում մեզ մօտ հասարակական ոչ թէ փոքր, այլ խոշոր գործերն անգամ, որոնցից մէկը կարելի է համարել և պ. Շարուրօվի հետ ունեցած գործը:

20 դեկտեմբերի ժողովից մէկ օր առաջ «Մշակի» և «Մեղուի» մէջ տպվում է մի խուլ, անորոշ յայտարարութիւն այս բովանդակութեամբ. «Տափի թաղի սուրբ Գէորգ եկեղեցու ժամաւորների մասնաժողովը, որ ընտրված էր եկեղեցական գետնոյ կ ա պ ա լ ո վ տ ա լ ու խնդիրը քննելու համար, պատիւ ունի ընդ սմին խոնարհաբար խնդրել մեծ. ժողովրդականներից շնորհ բերել կիրակի ամսոյս 20-ին, երեկոյեան 6 ժամին, վիճակաւոր կօնսիստորիան մասնաժողովի զեկուցումը լսելու համար»: Մենք չենք հասկանում մասնաժողովը ինչ նպատակ կարող էր ունենալ մի այսպիսի խարդախ յայտարարութիւն տպել տալով: Մասնաժողովը ընտրված է եղել քննելու ս. Գէորգ եկեղեցուն (այսինքն Քամօեանց եկեղեցուն) պատկանող գետնի և նրա ունեցած կալուածական վէճը պ. Շարուրօվի հետ: Բայց յայտարարութեան մէջ ոչ պ. Շարուրօվի անունը կայ և ոչ կալուածական վէճի մասին մի որ և իցէ ակնարկութիւն: Յայտարարութեան մէջ յիշվում է մի բոլորովին նոր հնարած բան, իբր թէ եկեղեցական գետինը կամենում են կ ա պ ա լ ո վ տ ա լ և այդ հարցը քննել է մասնաժողովը, և պիտի ներկայացնէ իր զեկուցումը: Բայց կապալով տալու խնդիր ոչ յարուցվել է և ոչ յանձնվել մասնաժողովին: Կարծես, ամբողջ յայտարարութիւնը միայն այն մտքով խմբագրված էր, որ ոչ ոք ոչինչ չը հասկանար.... Եւ մենք այդ չը հասկանալուն ենք վերագրում, որ 20 դեկտեմբերի ժողովում ս. Գէորգ եկեղեցու ծխականներից եկել էին մի երկու, երեք հոգի միայն, քանի որ, պէտք էր ծխականների եթէ ոչ բոլորը, գոնէ կէսը ժողովում ներկայ լինէր:

20 դեկտեմբերի ժողովը մեր ամենախայտառակ ժողովներից մէկն էր, որ ժողովրդի անունով են գործում, բայց իսկապէս ժողովուրդ չէ լինում, լինում են մի քանի ը ն տ ր ե ա լ ն ե ր, որ իրանց ուզածին պէս գործը չուռ են տալիս:

Մի՞թէ կօնսիստորիան չէր կարող իր կողմից աւելի պարզ, աւելի որոշ մի յայտարարութիւն տպել տալ, գոնէ մէկ շաբաթ առաջ, և կրկնել լրագրի մի քանի համարներում, որ ժողովուրդը հասկանար, թէ ինչ գործի համար են հրաւիրում իրան: Մի՞թէ կօնսիստորիան չէր կարող հրամայել ս. Գէորգ եկեղեցու քահանաներին, որ ժամաւորներին ծանուցում անէին, թէ այս ինչ օրը պէտք է ժողով լինի պ. Շարուրօվի գործի մասին, որովհետև դրանց աւելի էր հետաքրքրում իրանց եկեղեցու օգուտը և նրա շահերի պաշտպանութիւնը:

Այս բոլորը այսպէս լինելուց յետոյ, մեր կարծիքով, կօնսիստօրիայի ներկայացուցիչ Մամբրէ վարդապետը, որ ներկայ էր ժողովին, թոյլ չը պիտի տար ժողովի կայանալը, երբ որ տեսաւ, ս. Գէորգ եկեղեցու ծխականներից մի երկու, երեք հոգի էին եկել, իսկ միւս եկեղեցիների ժողովրդից նոյնպէս ներկայ էին նոյն թւով մարդիկ: Բայց չը գիտենք ինչն էր փականք դրել հայր սուրբի լեզուի վրա:

Վերջապէս, մասնաժողովը իր պատրաստած զեկուցումը կարդաց. ժողովուրդը (այսինքն այդ երկու, երեք հոգին) լսեց: Հանդիսականների (այսինքն այդ երկու, երեք հոգու) հաւանութեամբ կազմվեցաւ պրօտօկոլ այս բովանդակութեամբ. մասնաժողովի առաջարկութիւնը, պ. Շարուրօվի հետ գործը խաղաղութեամբ վերջացնելու համար, ընդունել իրաւացի և եկեղեցու շահերին նպաստաւոր: Խնդրել վեհ. կաթողիկոսից, որ բարեհաճի մասնաժողովի առաջարկութեան համեմատ օրինական պարտուպատշաճ տնօրինութիւնները գործ դնել և վէճին վախճան տալ:

Վեհափառ կաթողիկոսի ուշադրութիւնը հրաւիրելով գործի մեծ նշանակութեան վրա, մենք յուսով ենք, որ նա թոյլ չի տայ, որ ս. Գէորգ եկեղեցու հարուստ կալուածքները մի քանի անձանց անհեռատեսութեան զոհ լինեն, և պ. Շարուրօվը առիթ ունենայ կրկին խաղալ նոյն խաղը, ինչ որ կատարեց 12 տարի առաջ, երբ առաջին անգամ պայման կապեց հոգ. կառավարութեան հետ:

***